

Educația pe parcursul vieții și autoperfecționarea – oportunități sociopsihopedagogice de eficientizare a dezvoltării gândirii științifice la cadrele didactice

Lifelong learning and self-improvement – socio and psycho-pedagogical opportunities to streamline the development of scientific thinking in teachers

CUZNETOV Larisa, *dr. hab., prof. univ.*,
Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău

CUZNETOV Larisa, *dr. habil. professor*,
„Ion Creanga” State Pedagogical University of Chisinau
E-mail: cuznetov.larisa@upsc.md
ORCID iD: 0000-0002-7677-1763
DOI: [10.46728/c.18-06-2021.p16-22](https://doi.org/10.46728/c.18-06-2021.p16-22)
CZU: 37.015.3:37.091

Rezumat: *Articolul reprezintă un studiu teoretic, care elucidează autoperfecționarea cadrelor didactice și oportunitățile sociopsihopedagogice de eficientizare a dezvoltării gândirii științifice în contextul educației și instruirii pe parcursul vieții. Autoarea a analizat specificul componentelor gândirii științifice din perspectiva eficientizării dezvoltării lor, valorificând oportunitățile nominalizate, inclusiv explorând practic posibilitățile Teoriei enneatipurilor/ enneagramelor în procesul de educație și autoeducație.*

Concepte cheie: *gândire științifică, autoperfecționare, educație pe parcursul vieții, cadru didactic, enneatip, enneagramă, teorie, oportunități sociopsihopedagogice.*

Abstract: *The article represents a theoretical study, which elucidates the self-improvement of teachers and socio-psycho-pedagogical opportunities to streamline the development of scientific thinking in the context of education and training throughout life. The author analyzed the specifics of the components of scientific thinking from the perspective of streamlining their development, capitalizing on the nominated opportunities, including practically exploring the possibilities of the theory of enneatypes / enneagrams in the process of education and self-education.*

Key concepts: *scientific thinking, self-improvement, lifelong learning, teacher, enneatype, enneagram, theory, socio-psycho-pedagogical opportunities.*

În contextul provocărilor lumii contemporane, *educația permanentă/ educația pe parcursul vieții și educația pentru știință, pentru viitor*, în viziunea noastră, reprezintă cele mai importante perspective nu numai în științele pedagogice, psihologie, sociologie, profesionalizarea cadrelor didactice, ci și în cotidian. Perspectivele vizate presupun o formare continuă *prin și pentru valorile cunoașterii*. Analiza abordărilor mondiale și europene denotă faptul că educația ca fenomen și ca proces continuă să se schimbe, demonstrează umanism, o individualizare, personalizare și eficientizare a învățării, rămânând axată pe cele două obiective importante: **centrarea pe cel ce învață și a învăța să înveți**, evidențiind necesitatea stringentă a alfabetizării digitale, dar și a dezvoltării gândirii științifice. Evident că învățarea ca fenomen uman este strâns legată de cunoaștere, iar aceasta are importanță decisivă nu numai în formarea persoanei ca profesionist, dar și ca om, personalitate, care necesită o formare pertinentă în ceea ce privește *inteligenta, cogniția socială*, ca elemente constitutive ale gândirii științifice. La rândul său, **cogniția socială, presupune dezvoltarea gândirii științifice, a inteligenței morale și cognitive, autoperfecționarea orientată spre cunoașterea de sine și a celuilalt, spre dezvoltarea**

potențialului intelectual, spre managementul propriei persoane și imagini în comunitatea umană la general și comunitatea familială și profesională în special. Astfel, fenomenele nominalizate, creează condiții propice pentru o abordare inter- și multidisciplinară a educației pe parcursul vieții și orientează pedagogia/ științele educației spre reconsiderarea fundamentelor teoretice și aplicative ale instruirii, a procesului educațional de formare a personalității umane. În acest context, noile tendințe și rezultate științifice obținute în domeniul psihologiei, sociologiei, antropologiei și rezultatele cercetărilor în științele neurobiologice (științe care studiază structura, funcționarea, dezvoltarea genetică, biochimia, fiziologia și patologia creierului, sistemului nervos, inclusiv comportarea umană), apariția și dezvoltarea abordării științifice a gândirii laterale, ca componentă a gândirii științifice, influențează direct asupra sporirii calității investigațiilor și elaborării fundamentelor teoretico-aplicative, a strategiilor și tehnologiilor de eficientizare a dezvoltării gândirii științifice în toată complexitatea ei, la elevi, cadrele didactice și managerii din învățământ.

Evident că toate metamorfozele sociale,acompaniate de procesul globalizării și problematica lumii contemporane, pandemia, care continuă (nu știe nimeni cât va dura), angajează reconsiderarea și reconstrucția educației, a paradigmatelor, conținuturilor și tehnologiilor acesteia. Scopul esențial, la nivel macrostructural de politici ale educației și, la nivel microstructural de practici bune, vizează integrarea socială optimă a personalității pe tot parcursul și în fiecare moment al vieții. Din aceste considerente am decis să începem studiul nostru de la una din cele mai importante direcții de evoluție a activității de formare-dezvoltare a personalității, care apare către sfârșitul secolului trecut (anii 70) cu genericul **educație permanentă**, considerată, la nivel teoretic, drept *concept fundamental*, iar la nivel praxiologic - drept instrument funcțional ce pregătește omul pentru a realiza sarcinile și responsabilitățile impuse de existența umană. La nivel filosofic și ontologic, educația permanentă se impune și se manifestă ca fenomen uman, provocat de realitățile socioculturale, ca o *condiție importantă* și ca un principiu al eficienței și prosperității umane în plan existențial. Conceptul vizat este abordat în literatura de specialitate ca *principiu integrator*, care încorporează numeroase resurse și tipuri de învățare-formare; *ca strategie* ce presupune variate modalități și forme necesare pentru ca persoana să se dezvolte pe tot parcursul vieții și *ca tehnologie educațională*, care asigură valorificarea la maximum a întregului potențial personal, social, pedagogic și psihologic în contextul îmbinării optime a mijloacelor, strategiilor, metodelor de cunoaștere și învățare, în aspect profesional și existențial.

Dacă urmăm analiza educației permanente ca direcție și concept pedagogic fundamental, apoi identificăm și precizăm coordonatele sale stabile, poziționate interconex și complementar, prima, cea care este definită ca **dimensiune verticală**. Ea probează deschiderea temporală nelimitată a activității de formare-dezvoltare a personalității, desfășurată longitudinal pe toată durata vieții, în care se valorifică resursele psihopedagogice și sociale ale fiecărui *ciclu de viață* - copilăria, adolescența, tinerețea, maturitatea, bătrânețea și a doua, **dimensiunea orizontală**, care asigură deschiderea spațială nelimitată a activității de formare-dezvoltare a personalității umane, stimulând valorificarea simultană, intensivă și extensivă a acțiunilor și influențelor educaționale la nivel familial, preșcolar, școlar, educație nonformală, liceală, universitară, comunitate, mass-media etc [4, p. 208]. Întrucât, individul crește și se dezvoltă din punct de vedere psihofizic și social, bineînțeles că la acesta se dezvoltă toate procesele psihice cognitive, inclusiv gândirea științifică, care va evolua în funcție de calitatea și interacțiunea celor trei factori, definiți esențializat ca: factorul biologic/ ereditatea, mediul și educația. În această ordine de idei și, pornind de la faptul axării pe determinarea și elaborarea unor repere teoretico-aplicative ale procesului de dezvoltare a gândirii științifice la cadrele didactice, tratat deja de noi în publicațiile științifice anterioare, vom continua stabilirea și elaborarea acestora. Urmând axa noastră investigativă, vom realiza conceptualizarea (transpunerea unor teorii în concepte) autoperfecționării cadrului didactic în contextul eficientizării gândirii științifice și a valorificării acesteia în viața cotidiană și activitatea profesională pe tot parcursul vieții. În acest scop, abordăm impactul factorului nativ/ ereditar prin reactualizarea accepțiunilor esențiale a *Teoriei*

*biologice a enneatipurilor / Eneagramei [6; 9; 10], pe care le-am corelat cu pozițiile de bază ale Teoriei educației cognitive [3], a teoriilor constructiviste ale învățării [7], (teoria constructivismului cognitiv/ J. Piaget; teoria constructivismului social/ L. S. Vîgotski), ce au stat la baza fundamentării paradigmei cognitiv-constructiviste în pedagogie; dezvoltarea nivelurilor sistemului cognitiv uman și impactul teoriei autoeficienței și a mediilor socioeducative, adică a instituțiilor de învățământ, inclusiv a celor de profesionalizare, ceea ce ne orientează spre evidențierea importanței oportunităților și posibilităților autoperfecționării cadrelor didactice în vederea eficientizării dezvoltării gândirii științifice. În acest sens este necesar să menționăm faptul că autoperfecționarea cadrelor didactice ca proces de îmbunătățire-sporire a condiției umane și profesionale presupune cunoașterea și valorificarea potențialului său în toate aspectele vitale, psihologice, morale, sociale, metodologice și pedagogice etc. În ceea ce privește profesionalismul și eficiența cadrului didactic, exigențele sociale sunt extrem de înalte (atât din partea statului, comunității cât și a părinților). La baza procesului vizat se poziționează dezvoltarea sistemului cognitiv al individului, cu cele patru niveluri: I - al cunoștințelor; II - de procesare; III - algoritmic-reprezentational și IV - de implementare și dezvoltare a gândirii științifice prin completarea și perfecționarea fiecărui nivel. Mai mult ca atât, astăzi nu putem neglija dezvoltarea gândirii științifice cu privire la cotidian, în viața de zi cu zi [1], a gândirii laterale [2], a gândirii profesionale etc. În viziunea noastră, aspectul dat necesită o abordare sistemică, însă, dezideratele expuse pot fi analizate și ca elemente independente, **pentru a spori profunzimea cercetărilor și observațiilor asupra funcționării interconexiunilor: gândire - gândire științifică - gândire profesională - gândire de zi cu zi - gândire laterală - creativitate - eficiență - performanțe profesionale și existențiale.** În acest context apare o interogație rezonabilă, oare în ce măsură componentele nominalizate vor contribui la eficientizarea gândirii științifice a cadrului didactic?*

Evident că răspunsul nostru va fi unul pozitiv. **Gândirea de zi cu zi este centrată pe cunoașterea și explorarea particularităților gândirii despre sine, despre alții, despre sine în comparație cu alții, alegerea comportamentelor și acțiunilor în prezent, corelarea trecutului cu prezentul și viitorul, evitarea stării de suspensie cognitivă etc.** [1]; **gândirea laterală este provocatoare, ea asigură generarea multor abordări alternative în soluționarea problemelor, asigură schimbarea metodelor în atingerea scopului** [2], **pe când gândirea profesională, fiind axată pe științificitate, elaborarea ipotezelor în cadrul profesiei, valorificarea conceptualizărilor, căutarea soluțiilor potrivite în procesul de învățare-predare-evaluare, managementul educațional, de fapt le incumbă pe ambele,** desigur că, incluzând și pe celelalte elemente specifice gândirii științifice. Deci, fiecare persoană, indiferent de vârstă și profesie necesită dezvoltarea și exersarea gândirii științifice, cu atât mai mult, pedagogul, care, de facto, este modelatorul sufletelor umane. Așadar, numai forța inteligenței, culturii pedagogului și înțelegerea specificului, posibilităților, rezultatelor dezvoltării gândirii științifice, cunoașterea și explorarea componentelor acesteia, poate orienta cadrul didactic spre atingerea obiectivelor, conținutului și finalităților concrete ale procesului instructiv-educativ, care ar deveni un suport eficient și real pentru autoeducație, autoperfecționare și remodelarea continuă a formării sale inițiale, devenind unul din fundamentele teoretico-practice autentice a devenirii complet-umane în secolul XXI. Plecând de la aspectele tratate, vom propune unele strategii pentru autoperfecționarea cadrelor didactice în direcția vizată, dar nu înainte de a evidenția **oportunitățile socio-psihipedagogice ale eficientizării gândirii științifice la cadrele didactice.** În acest sens, **precizăm oportunitățile socio-psihipedagogice, delimitându-le în două condiții-trasee, unul liber, personal de parcurgere a autoperfecționării în aspectul vizat prin autoevaluarea, planificarea și desfășurarea acțiunilor de eficientizare a dezvoltării gândirii științifice** (studiere și lecturare a literaturii consacrate, accesarea și studierea materialelor de pe site-urile tematice și științifice, asistarea la activitățile colegilor și schimbul de experiență, participarea la seminare și conferințe științifice etc.) și **altul instituționalizat, întemeiat și administrat oficial, inițiat și desfășurat sistematic de instituțiile superioare de învățământ prin organizarea studiilor masterale, a cursurilor de formare continuă, a doctoratelor și**

postdoctoratelor etc. Experiența avansată demonstrează cunoscutul fapt, în esență, ambele condiții-trasee există și pot funcționa concomitent, eficient completându-se și dezvoltându-se reciproc, ceea ce observăm în realitatea pedagogică și nu numai. În realitatea personală, în cotidian, cadrul didactic, în funcția și rolurile sale sociale de soț/soție, familist, părinte și cetățean are nevoie de autoperfecționare, deschidere, eficiență pentru realizarea învățării permanente, adică, pe tot parcursul vieții.

Logica studiului nostru ne obligă să continuăm fundamentarea științifică a strategiilor, obiectivelor, conținuturilor și finalităților concrete ale procesului de autoperfecționare, eficientizare a dezvoltării gândirii științifice la cadrele didactice. Astfel, vom aborda o teorie, care a fost reconsiderată, reactualizată și experimentată cu succes de către cercetătorii americani, europeni și ruși în managementul resurselor umane și business - *Teoria enneatipurilor/ enneagramelor* [9; 10]. Aceasta are la bază *factorul biologic*, adică adepții acesteia, în afară de explorarea celor doi factori importanți, care contribuie la formarea personalității umane, mediul și educația, se mai conduc de particularitățile moștenite și specificul influenței sistemului endocrin asupra dezvoltării psihofizice și intelectuale ale omului. În această ordine de idei, ținem să remarcăm faptul că nu diminuăm, nici într-un caz, influența mediului și a educației, însă accentuăm momentul-cheie: doar cunoașterea și valorificarea sistemică și calitativă a potențialului nativ/ biologic al omului, prin intermediul educației, perfecționării eficiente și a mediului potrivit, bazându-ne pe specificul vârstei, ne poate asigura dezvoltarea eficientă a gândirii la general și a gândirii științifice în special. Întrucât ne interesează profesionalizarea cadrelor didactice prin autoperfecționare și eficientizarea dezvoltării gândirii științifice la sine și la elevi, vom folosi *Teoria enneatipurilor* ca un instrument practic, apelând la accepțiunile și observațiile consistente și concludente ale cercetătorilor: *Gurdjiev, P.D. Uspenskii, Cl. Naranjo, R. Kollin, J. G. Bennett, Zannos S., H. Palmer, P. Lisovskii etc.* În viziunea noastră, anume *Teoria enneatipurilor* oferă o tipologie maximal obiectivă și universală a dezvoltării personalității umane, având la bază un substrat experimental și observațional solid, care a trecut *proba timpului*, la fel, având anumite tangențe cu alte teorii și clasificări, ca de exemplu, cu *Teoria Inteligențelor Multiple/ H. Gardner, 1983*, cu *Teoria modelului stadial de dezvoltare morală* a lui L. Kohlberg/ continuare a concepției și teoriei lui J. Piaget etc [4, 5; 7].

Credibilitatea acestei teorii a fost testată, circa 11 ani și de noi, fiind valorificată în activitatea mea pedagogică, inclusiv în funcția și activitatea de psiholog școlar și consilier familial. În speranța ca teoria nominalizată, explorată atent și adecvat, vă poate ajuta în lichidarea unor dificultăți personale (sau a discipolilor dvs.), distorsiuni comportamentale și eficientizarea cunoașterii și dezvoltării potențialului dvs. psihofizic și intelectual, prezentăm foarte succint și esențializat *Teoria enneatipurilor*, care a fost fundamentată și elaborată în baza următoarelor principii:

- este construită nu numai pe legitățile dezvoltării psihicului, intelectului uman, ci și în conformitate cu observațiile științifice de durată, cu noile descoperiri și realizări în neuroștiințe și fiziologie despre structura și funcțiile creierului; în endocrinologie - despre funcțiile sistemului endocrin și impactul acestuia asupra dezvoltării și sănătății persoanei;

- teorie care are rădăcini străvechi, profund și sistemic studiate de tandemul științific G. Gurdjiev și *P.D. Uspenskii*, apoi dezvoltată și completată în baza ultimelor descoperiri interdisciplinare, realizate de un șir de savanți și practicieni, în frunte cu H. Palmer, Cl. Naranjo, S. Zannos etc.

- se deosebește printr-un algoritm exact de determinare a tipului personalității umane, care indică posibilitățile și strategiile auto/ dezvoltării ulterioare a individului;

- asigură persoanei cunoașterea particularităților psihofizice individuale și a condițiilor de dezvoltare și autoperfecționare în perspectivă;

- cunoașterea enneagramelor și a propriului enneatip permite persoanei să-și regleze activitatea sa de comunicare și interrelaționare cu semenii (în familie, școală, la serviciu etc.);

- asigură obținerea unei dezvoltări mai superioare în ceea ce privește conștiința, conduita și sănătatea, contribuind la armonizarea și formarea unității dintre corp, suflet și minte [6; 9].

Conform acestei teorii, oamenii se pot clasifica în 10 enneatipuri, care posedă un șir specific de trăsături, structurate într-un tablou general și sintetizat de noi în baza algoritmului de determinare a tipului personalității.

Algoritmul determinării enneatipului persoanei [6; 9; 10] conține cinci indicatori de bază: exteriorul/ constituția individului, comportamentul; trăsăturile individuale de caracter; specificul și tipul gândirii; dezvoltarea ulterioară, adică, posibilă în viitor. Întrucât ne interesează tipul gândirii și dezvoltării acesteia, am schimbat cu locul acest indicator în clasificarea propusă. Așadar, prezentăm cele zece enneatipuri [11], structurate și esențializate de noi într-un tablou generalizat de sinteză, după cum urmează:

Tipul I. Gândire creativă. Predomină Gl. Pancreasul. Constituția corporală astenică, asociată cu o linie dreaptă. **Caracter: pasiv-negativ.** Comportament: rezervat, sobru, autocritic, inovativ, idealist, limbaj laconic, dur în vorbire și acțiuni, înclinat spre izolare, iubește a oferi sfaturi, este categoric, are viziuni proprii referitoare la toate aspectele vieții și activității sale etc.; este un mare moralist, manifestă pragmatism, atitudine negativă, critică față de tot (deseori nejustificată); este sensibil la stres; educabilitate dificilă. **În educație și autoeducația/perfecționarea sa** de pus accent pe dezvoltarea pozitivismului, voinței, flexibilității și a capacității de control și dirijare a comunicării și relaționării, a conduitei, a emoțiilor, acțiunilor și faptelor sale.

Tipul II. Gândire variativă. Predomină Gl. Tiroidă. Constituția corporală asociată cu un *triunghi isoscel răsturnat* (partea de sus a corpului este voluminoasă, cea de jos - scundă). **Caracter: activ-negativ.** Comportament: activ, energetic, vioi, vesel, curios, original, comunicabil. Tip inovativ, original, capacități evidente manageriale, de lider; posedă intuiție și persuasiune, este ușor educabil; limbaj expresiv, vorbește repede și tare, este încrezut în sine, se consideră cel mai versat în toate. **În educație și autoeducația/perfecționarea sa** de pus accent pe pe cultivarea trăsăturilor moral-volitve și a pozitivismului, dezvoltarea controlului emoțiilor; de fortificat conduita onestă și corectitudinea în relaționare și de învățat a stima munca și părerea altor persoane.

Tipul III. Gândire imaginativă. Predomină Epifiza. Constituția corporală normostenică, dar asociată cu o clepsidră/ mijloc, talia îngustă. **Caracter: activ-pozitiv.** Comportament: activ, axat pe pozitivism, vivace, artistism, limbaj expresiv, grijă exagerată pentru exteriorul și imaginea sa; ușor educabil, percepe lumea în imagini; este orgolios, sensibilitate sporită, ușor influențabil, capabil de mimocrimie/ *prefacere*. **În educație și autoeducația/perfecționarea sa** de pus accent pe dezvoltarea responsabilității, onestității și a empatiei; de lucrat asupra fortificării sferei moral-volitve, a diminuării orgoliului.

Tipul IV. Gândire creativă. Predomină Gl. Paratiroide. Constituția corporală normostenică, se asociază cu un *triunghi isoscel* cu vârful în sus, dar este înclinat spre supraponderalitate; toracele, partea de sus a corpului este mai suplă, iar cea de jos - mai voluminoasă. **Caracter: pasiv-pozitiv.** Comportament: inert, empatic; inovativ, creativ; limbaj expresiv și plăcut, persoană înclinată spre glume, preferă în toate naturalețea; iubește călătoriile; axat pe plăceri/ hedonist; este capabil de compasiune; posedă educabilitate sporită, manifestă atitudine pozitivă față de tot; receptiv, deseori are o autoapreciere scăzută; poate fi invidios, depresiv etc. **În educație și autoeducația/perfecționarea sa** de pus accent pe lucrul cu sentimentul invidiei; profilaxia stărilor depresive; dezvoltarea autoaprecierii și stimularea poziției proactive în viață și activitate prin dezvoltarea voinței.

Tipul V. Gândire analitică. Predomină Gl. Suprarenale. Constituția corporală asociată cu un *pătrat*. **Caracter: activ-negativ.** Comportament: foarte activ, pragmatic, vivace, energetic, hotărât; vorbire și acțiuni ritmice, clare, înclinat spre a ordona/ dictat; iubește acțiunile riscante/ adrenalina, stilul militar în vestimentație; este prieten devotat, cinstit, deschis, autonom; are viziuni proprii pe care le impune foarte insistent celor din jur; manifestă frecvent o atitudine negativă față de viață; iubește munca, este foarte independent. **În educație și autoeducația/perfecționarea sa** de pus accent pe dezvoltarea pozitivismului, flexibilității și a capacității de a stima oamenii, de a lua în considerație și viziunile, opiniile altor persoane. Este necesar de a

dezvolta sensibilitatea față de frumos, de a forma atitudinea pozitivă față de viață, realitatea existențială.

Tipul VI. Gândire logică. Predomină Scoarța Glandelor Suprarenale. Constituția corporală normostenică, asociată cu un *dreptunghi suplu*. **Caracter: activ-negativ.** Comportament: rezervat, calculat, predomină rațiunea asupra emoțiilor, atent, responsabil, muncitor, înclinat spre depășirea tuturor obstacolelor/ nu cedează în fața greutăților, rezilient; respectă ierarhia și normele morale, limbaj clar și laconic; este perseverent, ager, curajos, loial, modest, axat pe o armonie interioară, *om-compromis*, dar poate manifesta uneori hâtrie. Femeile manifestă o comportare androgenă evidentă. **În educație și autoeducația/perfecționarea sa** de pus accent pe dezvoltarea pozitivismului, respectării șanselor sociale egale; atitudinii respectuoase față de opiniile altora.

Tipul VII. Gândire panoramică/ sistemică. Predomina Gl, Hipotalamus. Constituție corporală hiperstenică, asociată cu un *cerc/ balon rotund*. **Caracter: pasiv-pozitiv.** Comportament: calm, optimist, vesel, vivace, posedă simțul umorului; limbaj dezvoltat dar lent; acțiuni chibzuite dar deseori prea inerte, abordate din perspectivă sistemică (cu toate acestea consideră că sisteme ideale nu există); este înclinat spre socium, se consideră *sufletul/ nucleul* unei colectivități; manifestă atitudine pozitivă față de tot, posedă capacitate de convingere, *lider-însuflețitor*; este prietenos, receptiv. Dacă este educat insuficient sau greșit poate deveni minciunos, orientat spre excocherii etc. **În educație și autoeducația/perfecționarea sa** de pus accent pe dezvoltarea calităților moral-volitiv, pe formarea onestității, corectitudinii și a capacității de autocontrol.

Tipul VIII. Gândire strategică. Predomină Gl. Hipofiza. Constituție corporală asociată cu un *dreptunghi alungit*, ținută fizică corectă, indivizi înalți. **Caracter: activ-pozitiv.** Comportament activ și energic, vivace, spirit de inițiativă, responsabilitate, optimism, axare pe încurajarea altor persoane; axat pe planificare și atingerea scopurilor; este dominant, muncește mult/ workaholic, concentrare asupra activităților, hotărât; limbaj laconic și expresiv; perseverent, volitiv; interesant și original; cinstit, direct, punctual, coercitiv/ înclinare spre a pedepsi; este categoric, uneori dur, dar obiectiv; axat spre atingerea scopului cu orice mijloace, ușor se irită și manifestă mânie etc. **În educație și autoeducația/perfecționarea sa** de pus accent pe dezvoltarea capacității de a controla și dirija propriile emoții; a se exersa în alegerea metodelor și a mijloacelor demne pentru atingerea scopurilor planificate; alternarea muncii cu odihna.

Tipul IX. Gândire abstractă. Predomină Glandele sexuale. Constituție corporală asociată cu un *oval*, înclinare spre corpolență. **Caracter: pasiv-negativ.** Comportament: lent, senzual, conformist, intuitiv, adaptabilitate bună; iubesc plăcerile/ hedonism, se pot camufla ușor, se iubesc, dificultăți de exprimare a emoțiilor, *reci*, distanțați, conflictuoși, preferă aventurile amoroase, nu le place să iasă din *zona de confort*; faptele și acțiunile sunt deseori un rezultat al impunerii din partea altor persoane, este inert/ *lenea minții*; manifestă deseori indiferență, încăpăținare, dar se consideră ușor educabili. **În educație și autoeducația/perfecționarea sa** de pus accent pe dezvoltarea activismului, voinței, agerimii și supleței gândirii, formarea empatiei și compasiunii, reglarea sferei emoționale, fortificarea trăsăturilor moral-volitiv, lichidarea negativismului și încăpăținării.

Tipul X. Gândire existențială. Predomină Gl. Timus. Constituție corporală asociată cu un *trapez*, care are fundamentul mai lat decât partea de sus, aceasta fiind mult mai îngustă. **Caracter: activ-negativ.** Comportament: energic, activ, orientare spre variate experimente; este pragmatic, excentric, original, non-conformist; sunt axați pe epataj, pe ceva absolut neobișnuit, preferă călătoriile, deseori vestimentația acestui tip are caracter extravagant, avangardist; sunt impusivi, creduli, naivi; cred în minuni; axare pe frumos, nu suportă persoanele neinteresante, plictisitoare; manifestă autenticitate și naturalețe. Pot fi timizi, anxioși, nehotărâți, dau dovadă de lipsă a calităților volitive; se tem de trădare, au viziune proprie referitoare la toate aspectele vieții etc. **În educație și autoeducația/perfecționarea sa** de pus accent pe dezvoltarea sferei moral-

volitive, a modestiei, gustului estetic, formarea onestității, corectitudinii și perseverenței; de lucrat insistent asupra fobiilor sale și asupra lichidării anxietății.

Concluzii

În concluzie putem menționa un moment foarte important, cunoscând particularitățile biologice, tipul și specificul propriei gândiri, a posibilităților dezvoltării personalității sale, plus la aceasta, vom ține cont de organizarea și monitorizarea competență a mediului și a procesului de educare-formare și autoperfecționare, avem toate șansele să mizăm pe o dezvoltare optimă a gândirii științifice și cultivare armonioasă a discipolilor noștri.

BIBLIOGRAFIE

1. BONCU Ș., HOLMAN A. (coord. științ.). *Cum gândim în viața de zi cu zi*. Iași: Polirom, 2019. ISBN 978-973-46-7794-8
2. DE BONO E., *Gândirea laterală*. București: Curtea Veche Publishing, 2018. ISBN 978-606-44-0166-3.
3. JOIȚA E. *Educația cognitivă*. Iași: Polirom. 2002. ISBN 973-681-100-x.
4. CRISTEA S. *Fundamentele științelor educației. Teoria generală a educației*. Chișinău: Litera, 2003. ISBN 9975-74-560-1.
5. CUCOȘ C. *Pedagogie*. Ediția a II-a revăzută și adăugată. Iași: Polirom, 2006. ISBN 973-681-063-1.
6. CUZNEȚOV L. *Gândirea științifică în educație și instruire. Baze psihopedagogice de optimizare a învățării prin prisma dezvoltării gândirii științifice*. În: Revista UST Acta et Commentationes. Științe ale Educației. nr4 (22), 2020. ISSN: 1857-0623. DOI: 10.36120/2587-3636.v22i4.110-121.
7. PĂNIȘOARĂ G. *Psihologia învățării*. Iași: Polirom, 2019. ISBN 978-973-46-7700-9.
8. SANDULEAC S. *Formarea gândirii științifice la studenții din învățământul universitar*. Chișinău: Garomont Studio. ISBN 978-9975-136-61-7.
9. NARANJO C. *Enneatipologiceskie structurî licinosti: samoanaliz dlea işciuşcego . Krug mîslei Gurdjieva*. NPO MDEK, 1995. ISBN5872240813,978-5-87224-081-5.
10. ȘABȘAI G., Șabșai E. *Tipî tela - tipî mîșlenia*. Sanct-Peterburg: Vesi, 2017. ISBN 978-5-9573-3133-9.